

Dipòsit, dipositant, dipositar, dipositari, V. pondre

DIPSO-, forma prefixada del gr. *δύψα* 'set'. *Dipso-* *mania* [1868, *SLitCosta*], *dipsomaniac*. *Dipsosi*. *Dipsàcies* o *dipsacàcies*, derivat savi del gr. *δύψαχος* 'espècie de card'. *Polidipsia*.

DIPTER, 'que té dues ales', 'ordre de mosquits', pres del gr. *διπτερον* id., derivat de *πετερόν* 'ala', amb *δι-*, forma abreujada de *δύο* 'dos'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*; *diptèric*.

CRP.: *Dipterocarpis*. Altres derivats i compostos de *πετερόν*: *àpter* 'sense ales': *peripter*. *Pterodàctil*. *Pteròpodes*. *Pterigoide*, de *πτέρυξ* 'aleta' per comparació de les apòfisis a una aleta. *Pterido-*, forma prefixada de *πτέρυξ*, '-ίδος', 'falguera', anomenada així pels contorns de la fulla en zigzag.

Diptic, V. *tríptic* *Diputació, diputar, diputat, V. podar*

DIQUELAR, 'veure', mot caló, propi de tots els dialectes gitanos, d'origen índic. □ 1.ª doc.: 1887, Molas i Casas, *Baralla de Pescateres* (Givanel, BDC VII, 69).

Després figura en Figuerola, i Coromines el posa a la boca del «peça dels patacos» en el calabós del Castell: «jo havia fet carretada --- una dona --- quan *diquelo* a la porta dos gànguils que treien el nas i veig que se m'acosta una pelma ---» (*Les Presons* *Imag.* XIV, iii, p. 170). Com indicaren Miklosich i MLWagner (*L'Argot Barc.*, 55), aquest mot és comú a tots els dialectes tsigans i ja els ve de la Índia. Cal rectificar Wagner en el sentit que *dekkhami* 'jo veig' no és un mot sànscrit sinó pràcrit, provinent del sànscrit *drakṣyāmi* id., de l'arrel vèdica *ḍṛk/ḍṛc-* 'el vident' (indoeur. comú DERK-) (R. Pischel, *Comparative Grammar of the Prakrit Languages*, § 454, pàgina 326; Mayrhofer, *Kurzgef. Etym. Wb. d. altindischen* II, 58).

DIR, del ll. vg. tardà DIRE, ll. DICĒRE id. □ 1.ª doc.: orígens (*Homilies*, etc.).

«Si *linguis hominum loquar et angelorum* --- aitzò vol *dir* e mostrar --- que si om parlave tan gint co un àngel ---», *Hom.*, f° 1v4. No són rares les formes d'aquest verb en docs. del S. XIII; p. ex. «pregé-li que me'n dés delme e él *dix*-mi que lo-n soferís tro a l'altr' an --- e *dix* --- e *dixeren* ---», etc. en un doc. de la Conca de Tremp, de 1242; «en eglea *dix* Maria Poca a' N G. clerge ja-dit, lo dia de Sen Valentí --- él respòs que saber o volrie. —*Diria*-us-o si no me'n dexalàvets. —No faré ja ---», etc., en un doc. de l'Alt Cardener, de l'a. 1250 (PPujol, *Docs. Vg.*, 8. Ass., 15.4, 15.11); Pres. 4 *deým*, Pres. 5 *deýt*z en un doc. de Bna. de 1298 (MiretS, *TemplH*, 197). Fóra fàcil d'augmentar-ho molt, i en particular serviria per omplir-ho el repertori de les formes de la conjugació, però això és morfologia, i encara que en tinc molta documentació recollida,¹ en aquest llibre renunciem

del tot a aquest aspecte. Una vegada aclarit un detall de forma, ací tractarem només d'algunes accs. espe-

cial i d'algun punt important de fraseologia. Les llengües romàniques presenten en la forma del mot certs detalls que semblen revelar en el llatí, parlat en estrats baixos de la llengua, l'existència de variants escurçades del mot DICERE: parlant de pressa i descuidadament degueren aparèixer formes de tipus *DIRE: en la lluita entre la pronúncia acurada dels mestres i de la gent primmirada, i la de la massa rude i dels homes o dels moments descuidats, circularia *dire* com una forma ocasional i més sovint inconsistent, contra la qual aquells altres reaccionaren constantment durant centúries; l'estabilització es produiria amb compromisos i refeccions en un sentit o altre.

Almenys en aparença, els fets semblen indicar que el cat. *dir* i it. *dire* reflecteixen la base *DIRE, que l'oc. i fr. *dire* i el port. *dizer* reflecteixen el clàssic DICERE i que el castellà (junt amb alguns parlars gallecs) suposen un estrany *DICIRE; si observem que en el futur i el condicional s'imposà el tipus corresponent a *DIRE en tots els dominis lingüístics, i que hi ha alguns detalls que apunten al mateix en algunes altres formes de la conjugació, compremem que els fets foren més complexos: tant DIRE com DICERE existiren pertot, però la resistència dels cercles dirigents al tipus vulgar DIRE féu que s'arribés a compromisos diferents, en cada un dels dominis lingüístics, entre les formes en lluita: a) el futur, condicional, etc. vénen de *DIRE en tota la Romània, b) en català i en italià es generalitzà el tipus DIRE fins en l'infinitiu (però no en totes les formes, p. ex. en el present DICO, DICIT, etc.), c) DICERE reaccionà fins a restablir-se bé en fr.-oc. i port. (salvant diverses formes soltes, i en especial el fut. i cond.) d) en cast. i gallec hi ha també el fruit de la reacció dels cercles dirigents, però perdut el Nord de la tradició, es restableix el tipus ple en una forma incorrecta *DICIRE, on hi ha la influència del vulgar DIRE sobre DICERE; les formes *deim*, *deits*, *dèint* del cat. antic. (amb llurs successors balears *deim*, *dejs*), mostren que aquest singularíssim DICIRE tingué també existència passatgera en català.²

En conclusió: l'oc. *dire* correspon indubtablement a DICERE (DICERE > *diire*), cf. formes com *faire* (FACERE), *traire* (*TRACERE), *taire*, *jaire*, *leire*, *duire*, etc.; mentre que el nostre *dir* de cap manera no podria reflectir fonèticament DICĒRE, que hauria donat **diure* (forma que a penes podríem donar com a mai existent, car fins a l'Alguer hi ha *dir* o *dire* en part, i *diure* és una re-creació recent fundada en *diu*, etc.). No ens enganyi la identitat de formes entre it. *dire* i oc. *dire*, car aquell fonèticament suposa *DIRE com el català, i aquest només s'explica per DICERE, cf. el gc. (comenger, aranès) *dide* (bigordà, etc.) *dize*, correspondències normals de l'oc. ant. i oc. comú *dire* (< *diire*), tal com *prene*, *béne*, *hene*, *entene* corresponen a oc. ant. *pendre*, *vendre*, *fendre*, *entendre*, gc. *jade*=*jaire* 'jeure', etc.

Tota la nostra fonètica i morfologia, i tots els llurs sistemes impedeixen, en canvi, d'arribar al cat. *dir*